

REFLECȚII ASUPRA DIMENSIUNII CONSTITUȚIONALE A DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

Artur REGUȘ,
avocat

RÉSUMÉ

Droits et libertés constitutionnels de l'homme sont différents des autres droits et libertés tant dans le contenu, ainsi que la forme. Contrairement aux autres droits et libertés, elles fixes les principale relations entre la société et la personne, entre l'État et les citoyen; elles constitue le fundament pour tous les autres droits et libertés, car ils contiennent en elle-même les principes fondamentaux du statut socio-juridique de l'homme dans la société et l'État.

Repere conceptual-istorice. Sorgința concepției „drepturilor omului” se găsește în sistemele de gândire stoice, naturaliste grecești și romane din Antichitate. Odată cu extinderea relațiilor economice, politice și culturale ale Greciei antice, spre anul 410 î. e. n. gânditori din această țară au început să înțeleagă relația dintre statul-cetate laic, religie și individ. În această perioadă, zisă „antropocentrică”, sofștii au fost primii care au avansat o teză revoluționară pentru epoca respectivă, după care omul este stăpînul destinului său și nu se află la discreția zeilor, cum se gîndea înainte.

O contribuție deosebit de importantă la apariția progresivă a concepției unui ansamblu universal și etern de reguli și valori a avut-o Platon, care a stabilit o distincție netă între idei și cultură sau tradiție. În aceeași direcție, Aristotel, în „Politica”, afirma că „numai prin lege devine cineva sclav ori liber, prin natură oamenii nu se deosebesc prin nimic”.

În opiniile de mai sus se pot identifica primii germeni ai unui drept natural. Stoicii greci au fost primii care au elaborat noțiunea unui drept natural, conform căreia legile stabilite de om sînt replici imperfecte ale unui drept etern și imuabil aplicabil Cosmosului și ansamblului, iar legea laică nu are

valoare decît dacă corespunde legii universale.

Discuțiile în legătură cu existența unui just natural au continuat de-a lungul veacurilor, diferite concepții confruntîndu-se prin glasul marilor gânditori ai omenirii. S-a ajuns ca și Biserica catolică să se implice, astfel Sfântul Toma d'Aquino așază individul în centrul unei ordini juridice și sociale juste, însă legea divină avînd o proeminență absolută asupra dreptului laic.

Odată cu apariția curentului raționalist, se fundamentează teoria unui drept natural etern, dar nesupus unei ordini divine. Din ideile raționaliste se va dezvolta ulterior teoria contractului social, care se fondează pe principiul presupus irefutabil că orice contract social trebuie respectat. Montesquieu în spiritul acestui contract social afirma că dacă un cetățean ar putea să facă ceea ce legile interzic, „el nu ar mai avea libertate, pentru că și ceilalți ar putea să facă la fel”.

Primele documente constituționale au apărut în Anglia – „Magna Charta”, dată de Ioan fără de Țară, la 15 iunie 1215, baronilor și episcopilor englezi –, avînd din acest punct de vedere o prioritate absolută asupra tuturor celorlalte acte care s-au elaborat în lume, în decursul timpurilor, în această materie. Punctul 39 al acestui impor-

tant document prevedea, de pildă, că „nici un om liber nu va fi arestat sau întemnițat, sau deposedat de bunurile sale, sau declarat în afara legii (out law), sau exilat, sau lezat de orice manieră ar fi și noi nu vom purcede împotriva lui și nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, fără o judecată loială a egalilor săi, în conformitate cu legea țării”. Marea Britanie a cunoscut înaintea altor țări încă trei importante documente privind drepturile omului: „Petiția drepturilor” din 7 iunie 1628, „Habeas Corpus Act” din 26 mai 1679 și „Bill of Rights” din 13 februarie 1689.

Începutul elaborării unor instrumente internaționale privind drepturile omului se situează în secolul al XIX-lea. În Franța, la 26 august 1789, un document celebru, care și-a păstrat actualitatea peste veacuri, *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*, înscrie chiar în primul său articol ideea că „oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot fi fondate decît pe egalitatea comună”, stabilind ca scop al oricărei asociații politice apărarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului: libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența împotriva asupririi.

„Declarația de independență a SUA” din 14 iulie 1776 subliniază și ea că „oamenii au fost creați egali,

ei fiind înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile; printre aceste drepturi se găsesc viața, libertatea și căutarea fericirii”.

Se poate astfel observa că, odată cu marile mișcări sociale reprezentate de revoluțiile americană și franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dreptul natural s-a orientat pe noi direcții – începe să se preocupe mai mult de drepturile individuale decât de normele obiective. În declarațiile solemne care au însoțit aceste manifestări sociale sînt enunțate principiile universale ale dreptului natural, recunoscîndu-i-se omului, în calitate de cetățean, drepturi eterne și inviolabile.

Dimensiunea constituțională a drepturilor omului. În prezent, majoritatea constituțiilor din lume consacră un șir de drepturi și libertăți, garantîndu-le realizarea, respectarea și protecția. În legătură cu acest fapt, în studiile de specialitate se susține că drepturile și libertățile consfințite în Legea Supremă constituie doar o parte din totalitatea drepturilor de care dispune individul potrivit legislației în vigoare. Apare întrebarea: de ce? Răspunsul ține în cea mai mare parte de esența și semnificația categoriei de „drepturi fundamentale”, după cum sînt numite drepturile omului în textul constituțional.

La acest subiect cercetătorii I. Muraru și Gh. Iancu [4, p. 7] accentuează că în precizarea conceptului de „drepturi fundamentale” ale cetățenilor trebuie avut în vedere că acestea: a) sînt drepturi subiective; b) sînt drepturi esențiale pentru cetățeni; c) datorită importanței lor, sînt înscrise în acte deosebite, cum ar fi declarații de drepturi, legi fundamentale.

a) Drepturile fundamentale sînt *drepturi subiective*, stabilite de

normele juridice, ele fiind de fapt posibilități ale participanților la raporturile juridice de a acționa într-un anumit fel sau de a pretinde celorlalți participanți o atitudine corespunzătoare și de a beneficia de protecția statului și de sprijinul său în realizarea pretențiilor legitime.

b) Drepturile fundamentale sînt *drepturi esențiale* pentru cetățeni. Această caracteristică este cea mai importantă, deoarece explică de ce din sfera drepturilor subiective numai un anumit număr de drepturi sînt fundamentale, înscrise ca atare în Constituție.

Caracterizarea drepturilor fundamentale ca drepturi esențiale pentru cetățean poate fi semnalată încă din primele lucrări marcante în acest domeniu. Ea apare clar formulată de J. J. Rousseau, în celebrul său „*Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*”, în care sublinia că drepturile omului sînt daruri esențiale ale naturii, de care nimeni nu se poate atinge în nici un fel.

Această caracteristică explică de ce denumirile frecvent întîlnite în lucrările dedicate drepturilor omului, precum „libertăți necesare”, „drepturi esențiale”, „libertăți importante”. De aceea, atunci cînd sînt explicate libertățile publice, se subliniază că ele au importanța cea mai mare atît pentru cetățeni, cît și pentru stat și societate în ansamblu, că reprezintă baza pentru toate celelalte drepturi și libertăți. Deseori libertățile publice sînt definite ca acele drepturi consacrate de constituție și care sînt determinante pentru statutul juridic al cetățeanului. Oamenii sînt titularii multor drepturi și libertăți. În viața practică unele dintre acestea se impun prin importanța lor sporită atît pentru individ, cît și pentru societate, devenind astfel fundamentale. Respectiv, constituantului îi

revine misiunea de a face selecția valorică și de a proclama ca drepturi fundamentale acele drepturi care s-au impus astfel.

c) Selectate datorită importanței lor, aceste drepturi sînt înscrise în acte juridice deosebite, precum constituții sau declarații de drepturi. Înscrierea lor în constituție este de fapt confirmarea juridică a valorii lor deosebite în raport cu celelalte drepturi umane. Prin aceasta li se conferă o formă și o ocrotire juridică aparte. Înscrierea drepturilor fundamentale în constituții s-a statornicit demult ca regulă, ea fiind astăzi de esența conceptului de constituție.

În baza acestor trăsături, prin drepturi fundamentale ale cetățenilor se înțeleg acele drepturi subiective aparținînd cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite în constituție și garantate prin aceasta și prin legi [4, p. 9].

Potrivit altor cercetători, drepturile cuprinse de normele constituționale presupun mai întîi de toate posibilitatea de a acționa liber, de sine stătător în limitele legii, a participa activ la conducerea statului, a dezvolta capacitățile și talentele, a alege liber varianta de comportament și, ca rezultat, posibilitatea de a dispune de valorile sociale [7, p. 14].

Esența acestor drepturi și libertăți decurge din caracterul și conținutul relațiilor sociale ce se stabilesc între societate, stat, pe de o parte, și persoană, pe de altă parte. Respectiv, drepturile și libertățile constituționale sînt strîns legate de cele mai importante procese ce au loc în societate și stat.

Prin urmare, se consideră că drepturile și libertățile constituționale se deosebesc de celelalte

drepturi și libertăți ale cetățenilor, atât după conținut, cât și după formă. Ele, spre deosebire de celelalte drepturi și libertăți, fixează cele mai esențiale și principale relații între societate și persoană, între stat și cetățean; ele reprezintă baza tuturor celorlalte drepturi și libertăți, deoarece conțin în sine principii fundamentale pentru statutul sociojuridic al omului în cadrul societății și al statului [7, p. 21].

Totodată, este evident că drepturile fundamentale presupun posibilitatea de a cere de la alte persoane acțiuni corelative drepturilor. Asemenea cerințe pot fi adresate mai întâi de toate statului care, la rîndul său, este obligat să creeze condițiile și să pună la dispoziție mijloacele necesare pentru ca cetățeanul să aibă posibilitatea să-și realizeze liber drepturile și libertățile consacrate de textul constituțional.

Sub acest aspect, T. Cârnaț notează că dacă un *individ* are un drept, atunci *puterea* (statul – e.n.) are obligația corespunzătoare dreptului individului. În cazul în care o persoană are o libertate, înseamnă că există așa o dimensiune în viața acestui om, în care cei care au putere nu trebuie să intervină. Respectiv, dreptul omului este obligația statului de a face ceva, libertatea omului – prohibiția (interdicția) statului de a interveni într-o anumită sferă din viața acestuia [1, p. 47; 2, p. 38].

Așadar, în cadrul unui stat de drept, drepturilor și libertăților constituționale ale omului trebuie să le corespundă obligații corelative ale statului. În marea lor parte, aceste obligații își află expresia juridică în garanțiile fixate în conținutul legilor, adică condiții și mijloace pe care statul le oferă cetățenilor pentru a-și realiza drepturile

[6, p. 17]. În baza acestor garanții, anumiți subiecți (organe de stat, organizații obștești, cetățeni etc.) sînt investiți cu anumite obligații care corespund drepturilor și libertăților constituționale.

Din cele expuse se poate conchide că drepturile fundamentale ale omului sînt esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestuia, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane. Datorită acestui fapt, ele sînt consacrate la nivel constituțional, pentru ca astfel să se asigure și să se garanteze respectarea lor în cadrul relațiilor stabilite între societate și persoană, între stat și cetățean, prin asumarea de către stat a obligațiilor corelative și prin dezvoltarea unei legislații ramurale în corespundere cu constituția.

Respectiv, pentru o reală transpunere în viață, drepturile și libertățile constituționale necesită o dezvoltare și concretizare în legislația ramurală. În caz contrar ele, în pofida semnificației lor deosebite, riscă să rămîină doar declarate. În acest sens, în doctrină se susține că transformarea posibilităților juridice, oferite de drepturile și libertățile constituționale, în competențe concrete de către legislația ramurală este una dintre cele mai importante direcții de dezvoltare și concretizare a acestor drepturi și libertăți, de asigurare a realității acestora. Și viceversa, lipsa actelor legislative care să concretizeze drepturile și libertățile constituționale face dificilă utilizarea și realizarea acestora [7, p. 55]. Prin urmare, se poate conchide că cu cît este mai dezvoltată legislația ramurală, cu atît mai exact ea reflectă conținutul drepturilor și libertăților fundamentale, cu atît mai eficient și mai reușit acestea se realizează.

Din cele relatate poate fi desprinsă și o trăsătură fundamentală a acestor drepturi și libertăți – forța juridică supremă de care dispun, în virtutea căreia toate drepturile, libertățile și obligațiile omului și cetățeanului, stabilite de legislația în vigoare, nu trebuie să contravină celor constituționale, ci să le dezvolte și să le concretizeze.

Un al moment important este faptul că drepturile fundamentale consacrate de constituție sînt, în cea mai mare parte, inspirate din catalogul drepturilor și libertăților fundamentale general recunoscute pe plan internațional. Prin această consacrare constituțională statele aderă și își asumă obligații față de comunitatea internațională de a respecta demnitatea umană, de a asigura realizarea drepturilor și libertăților fundamentale nu doar a cetățenilor săi, ci a tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său.

Sub aspectul dat sînt relevante prevederile art. 4 din Constituția Republicii Moldova, care conțin o garanție fundamentală în acest sens prioritatea regulilor de drept internațional, în cazul în care acestea au ca obiect protejarea drepturilor și libertăților individuale. Evident, articolul nominalizat este unul esențial în ordinea salvării unuia dintre principiile constituționale – protejarea drepturilor și libertăților individuale, după cum apreciază I. Stanomir [5, p. 33].

În același context, vom preciza că prezintă importanță deosebită și modul în care drepturile și libertățile fundamentale sînt consacrate în constituție. În acest sens, considerăm că drepturile și libertățile fundamentale ale omului trebuie nu doar *interpretate*, dar și *formulate* conform „literei și spiritului” normelor juridice internaționale

în domeniu, deoarece de aceasta depinde și corectitudinea formulărilor și reglementărilor din legislația ramurală care urmează să le dezvolte. Desigur, nu se insistă în nici un caz pe preluarea exactă a formulărilor, ceea ce nici nu este necesar.

Aspectul în cauză a atras atenția cercetătoarei D. Micu, care face distincție între „constituționalitatea legilor” și „concordanța acestora cu tratatele la care statul este parte”, evidențiind că o lege internă (sau dispoziții distincte ale acesteia) poate fi constituțională, dar în același timp neconformă cu tratatele internaționale la care statul este parte (în acest caz însăși constituția fiind neconformă cu tratatele internaționale) [3, p. 207]. Respectiv, atâta timp cât autoritățile publice naționale dispun de dreptul de a aplica direct normele juridice internaționale (recunoscute ca parte a dreptului național), constituția statului riscă să fie chiar neglijată, în cazul în care ea nu va corespunde standardelor general acceptate de comunitatea internațională (recunoscute și de statul nostru). În acest sens, devine destul de evidentă importanța revizuirii constituției în toate cazurile în care tratatele internaționale la care statul este parte conțin dispoziții contrare textului constituțional (art. 8 alin. (2) din Constituția RM).

Momentele expuse evidențiază semnificația deosebită a modului în care sînt formulate în textul Constituției drepturile și libertățile fundamentale, precum și garanțiile juridice ale acestora. Respectiv, este logică insistența asupra faptului ca drepturile fundamentale cu un conținut circumstanțiat suficient să fie prevăzute în constituție, și nu în alte legi, deoarece prin in-

termediul acestora se prevăd alte categorii de drepturi subiective care nu sînt fundamentale. Precizarea conținutului unui drept fundamental sau a limitelor exercițiului acestuia într-o lege ordinară constituie o tehnică contrară spiritului democratic al constituției. Respectiv, neconstituționalitatea legilor are ca o consecință implicită atingerea unor drepturi fundamentale, cărora fie li se modifică substanța, conținutul, fie se diminuează posibilitatea exercitării lor efective prin ingerința abuzivă a autorităților publice [3, p. 207].

Dincolo de consacarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, constituția mai conține și alte garanții necesare asigurării realizării și protejării acestor valori supreme. În acest sens, în literatura de specialitate sînt atestate trei tipuri importante de garanții juridice cuprinse de constituție, de acțiunea cărora depinde realizarea drepturilor și libertăților cetățenilor [7, p. 57-58].

În primul rînd, se are în vedere competența organelor de stat, exprimată mai întîi de toate în soluționarea problemelor ce apar în legătură cu dispunerea de drepturi și obligații, în special, cu realizarea acestora.

În al doilea rînd, este vorba de stabilirea răspunderii atît pentru funcționari și persoane cu funcții de răspundere, cît și pentru cetățeni pentru realizarea inadecvată a drepturilor și libertăților și, desigur, pentru admiterea diferitelor abuzuri. În acest caz, se are în vedere atît răspunderea pozitivă, cît și cea negativă, sub toate formele sale de manifestare: disciplinară, civilă, administrativă, penală (aceasta fiind cea mai eficientă garanție a drepturilor și libertăților cetățenilor).

În al treilea rînd, constituția, avînd drept scop garantarea complexă a drepturilor și libertăților omului, conține principiile și bazele ordinii procedurale de protecție și restabilire a drepturilor și libertăților încălcate ale cetățenilor, aceste directive constituționale fiind dezvoltate și concretizate în celelalte ramuri ale legislației.

Din cele consemnate, putem conchide că consacarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a garanțiilor acestora, precum și dezvoltarea lor în legislația ramurală cere atenție deosebită și responsabilitate sporită din partea legiuitorului, de acest fapt depinzînd direct eficiența realizării practice și apărării drepturilor.

În materie de garanții, vom menționa că pe plan intern principala garanție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului o constituie consacarea acestora la nivel constituțional, printr-o formulă asemănătoare literei și spiritului celor conținute în normele de drept internațional și, respectiv, a celor mai importante garanții în materie. Strîns legată de această garanție și deosebit de necesară este și dezvoltarea corespunzătoare a drepturilor și libertăților constituționale în legislația ramurală, prin stabilirea tuturor drepturilor și obligațiilor corelative ale subiecților de drept, cărora le revine sarcina de a le respecta și asigura realizarea și apărarea eficientă a lor. Totodată, sînt deosebit de importante stabilirea și asigurarea răspunderii juridice pentru orice lezare a drepturilor și libertăților constituționale ale omului, atît de către cetățenii simpli, cît și de către toți reprezentanții puterii de stat.

Referințe bibliografice

1. Cârnaț T. *Nondiscriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova. Monografie*. Chișinău: Pontos, 2008.

2. Cârnaț T., Cârnaț M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006.

3. Micu D. *Garantarea drepturilor omului în practica Curții Europene a Drepturilor Omului și în Constituția României*. București: All Beck, 1998.

4. Muraru I., Iancu Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale (Partea I)*. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1992.

5. Stanomir I. *Constituționalism și postcomunism. Un comentariu al Constituției României*. București: Editura Universității din București, 2005.

6. Гасанов К. К., Стремоухов А. В. *Абсолютные права человека и ограничения прав*. În: Правоведение, 2004, № 1 (252).

7. *Юридические гарантии конституционных прав и свобод личности в социалистическом обществе*. Под ред. доктора юрид. наук, проф. Л. Д. Воеводина. Москва: Издательство Московского Университета, 1987.

EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE ÎN CONTEXTUL GENERAL AL EXCEPȚIILOR PROCESUALE

Olesea ȚURCAN,
magistru în drept

RÉSUMÉ

Exception d'inconstitutionnalité a une place spéciale dans le système des exceptions procédural. C'est un moyen spécifique de l'exercice de contrôle de constitutionnalité des lois, en particulier, un contrôle concret a posteriori.

Ainsi, la juridiction constitutionnelle peut être saisie par voie d'exception: lorsque, au cours d'un procès, une partie soulève devant un tribunal ordinaire l'exception d'inconstitutionnalité, ce tribunal ne peut pas trancher lui-même ce point de droit qui constitue pour lui une "question préjudicielle"; il doit en saisir la juridiction constitutionnelle; quand celle-ci aura tranché cette question, l'affaire reviendra devant le tribunal initial pour jugement sur le fond.

Conceptul de *excepție* evocă, în limbajul obișnuit, orice abatere de la o regulă generală și provine din substantivul latin *exceptio*, care înseamnă "a lua din", "a împruțina", "a anihila". Cu această din urmă semnificație termenul de excepție s-a folosit și în dreptul roman, spre a defini mijlocul prin care pîrîtul urmărea să evite condamnarea sa ori numai să obțină o întîrziere a judecării [14, p. 66].

În general, se consideră că originea excepțiilor se află în dreptul roman, însă cu o altă fizionomie, de unde și sorgintea ambiguităților în definirea lor. Astfel, în procedura formulară, excepția desemna orice mijloc prin care, fără a combate direct cererea adversarului său, pîrîtul susținea că nu trebuie condamnat sau că nu trebuie încă condamnat. În formula magistratului, *exceptio* era astfel inserată imediat după *intentio*. Ea trebuia să figureze în schema prelimina-

ră a procesului pentru că, bazată pe o regulă de drept pretorian, ea avea drept scop să paralizeze aplicațiunea regulii de drept civil care forma fundamentul pretenției exprimate în *intentio*. În această situație, magistratul avea datoria să examineze în primul rînd dacă regula de drept pretorian era aplicabilă în speță și, în caz afirmativ, să confirme pretențiunea pîrîtului, înlăturînd examenul cererii inițiale. De aici, expresiunea de *exceptio* acordată acestui mijloc de apărare, cu totul special procedurii formulară. Este adevărat că în forma în care a apărut la Roma și în raport cu deosebirea ce exista între dreptul civil și dreptul pretorian la acea dată, *exceptio* avea un rol și o fizionomie deosebite de cele din procesul civil modern, căci astăzi judecătorii nu au de aplicat decît un singur regim de drept, egal și același pentru toate părțile din proces, iar formele judecării sînt cu totul altele [12, p. 214].